

Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi
Thomas Østerhaug

Vår ref:
23/09224-1

Deres ref:

Saksbehandler:
Fabian von Harling
fabian.von.harling@uia.no

Vår dato:
15.08.2023

Universitetet i Agders innspill til høring om nye forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi

Universitetet i Agder (UiA) viser til høringsbrev av 31. mars 2023 om forslag til reviderte forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi. Vi takker for muligheten til å komme med innspill.

Innspillene er strukturert i tråd med disposisjonen og nummereringen i retningslinjene, som forespurt i høringsbrevet.

Innspill til innledningen

UiA mener det er positivt at overskriften «forskningsetikk» er løftet opp til innledningen. Dette er en mer naturlig plassering enn i dagens retningslinjer, hvor overskriften er plassert etter forordet og sammendraget av retningslinjene. Den nye plasseringen vil gjøre leseren bedre forberedt til å forstå sammendraget.

Gjeldende retningslinjer inneholder en forklaring på hva retningslinjene mener med begrepet «forskningen»:

«Retningslinjene bruker i de fleste tilfeller begrepet 'forskningen'. Dette viser til enkeltforskernes så vel som forskningsinstitusjonenes ansvar for å legge til rette for og utøve god forskningspraksis. Studentarbeider som omfatter forskning, er også dekket av retningslinjene. Retningslinjene henvender seg ikke bare til personer og institusjoner som utøver forskning, men også til instanser som påvirker forskning.»

Denne forklaringen er tatt bort i det nye forslaget. Forklaringen er en påminnelse om at ansvaret som påhviler forskningen i realiteten er et ansvar som må oppfylles av de som involveres i forskningen, herunder enkeltforskere og forskningsinstitusjoner. UiA foreslår derfor at forklaringen beholdes i de nye retningslinjene.

Under overskriften «ansvar» fremkommer det at ansvaret for forskningsetikk er delt mellom forskere, forskningsinstitusjoner og «andre forskningsaktører». Det er uklart for UiA hva som menes med «andre forskningsaktører». Begrepet «forskingsaktør» blir ikke brukt noe annet sted i retningslinjene. UiA foreslår derfor å finne et annet begrep av hensyn til tydelighet og kohesjon med resten av retningslinjene.

I samme avsnitt står også følgende, med vår understreking:

«(...) Institusjonene har ansvar for å etablere rutiner for god praksis, forebygge uredelighet og fastsette retningslinjer for behandling av uredelighetssaker ved institusjonen. Institusjonene bør også ha mekanismer for å kunne ta opp og håndtere andre typer forskningsetiske saker, konflikter og tvilsspørsmål»

Formuleringen «etablere rutiner for god praksis» kan gi inntrykk av at forskningsinstitusjoner er forpliktet til å ha egne, skriftlige, forskningsetiske retningslinjer. Ansvar som følger av forskningsetikkloven § 5 er imidlertid et ansvar for å «sikre at forskningen ved institusjonen skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer». Dette kan oppfylles på andre måter enn ved lokale, skriftlige rutiner. Ansvar for å sikre at forskningsetiske normer blir fulgt er allerede nevnt tidligere i samme avsnitt, og UiA foreslår derfor å ta bort delsetningen om at institusjoner har ansvar for å etablere rutiner for god praksis, eventuelt bare ta bort «rutiner for», slik at institusjonene har ansvar for å «etablere god praksis».

Det er for snevert å skrive at institusjoner skal ha retningslinjer for behandling av «uredelighetssaker», se høringsnotatets side 3. Formuleringen kan gi et misvisende inntrykk av at det kun er de alvorligste sakene, om mulig vitenskapelig uredelighet, som institusjonen skal ha retningslinjer for å behandle. Teksten bør endres til at institusjoner har ansvar for å «fastsette retningslinjer for behandling av saker om mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer». Det er slik ansvaret er formulert i forskningsetikkloven § 6 tredje ledd, og denne formuleringen vil tydeliggjøre at det ikke bare er de alvorligste sakene institusjonen skal ha retningslinjer for å behandle.

Under overskriften «etikk og juss» står følgende:

Retningslinjene uttrykker normer som er etisk forpliktende for forskersamfunnet. Forskingen reguleres også av lovverk, og enkelte av retningslinjene finnes også i lovgivningen. (...)

Samtidig er det avgjørende at etikk ikke er det samme som jus. Noe kan være forskningsetisk diskutabelt selv om det er lovlig. I slike tilfeller må forskerne vurdere om det er forskningsetisk forsvarlig å gjennomføre forskningen slik den var planlagt.

Det er noe underlig at denne teksten kommer rett etter delen om «ansvar», som nesten utelukkende gjør rede for lovbundne forpliktelser etter forskningsetikkloven. Lest i sammenheng med hverandre kan man få inntrykket av at forpliktelsene under overskriften «ansvar» ikke er lovbestemte. UiA savner en henvisning til forskningsetikkloven ved omtalen av de nevnte forpliktelsene.

Det er ikke «avgjørende» at etikk ikke er det samme som jus. UiA foreslår å endre «avgjørende» til at «det er viktig å være klar over».

Siste setning under overskriften «etikk og juss» kan gi et misvisende inntrykk av at etikken alltid er strengere enn jussen. Imidlertid kan også det motsatte være tilfellet. UiA foreslår å legge til en ekstra setning for å tydeliggjøre dette. For eksempel: «Det er også tilfeller hvor lovbundne krav kan være strengere enn hva som ville fulgt av forskningsetikken alene, for eksempel knyttet til behandling av personopplysninger.»

Innspill til retningslinjene

Forskningens rolle i samfunnet

Overskriften på denne delen er endret fra «forskningens forpliktelser overfor samfunnet» til «forskningens rolle i samfunnet». Likevel presenteres de tilhørende retningslinjene slik, med vår understreking:

«Retningslinjene som berører forskningens forpliktelser overfor samfunnet, handler om (...)»

I lys av måten retningslinjene blir presentert i teksten stiller UiA spørsmål ved om overskriften i dagens retningslinjer, «forskningens forpliktelser overfor samfunnet», er mer dekkende.

Redelighet, etterrettelighet og åpenhet

Retningslinje nummer 5 har blitt svært lang, særlig sammenlignet med de øvrige retningslinjene. I retningslinjene som gjelder i dag er denne delen delt opp i flere underoverskrifter. Det bør vurderes om leservennligheten blir bedre ved å beholde inndelingen i underoverskrifter.

I femte avsnitt står følgende:

«Forskerne og forskningsinstitusjonene skal gjøre forskningsresultater, data og kode tilgjengelig for andre til etterprøving ved publisering.»

Setningen gir inntrykk av at data og kode er noe annet enn forskningsresultater. I de fleste tilfeller vil imidlertid data være en del av resultatene i et forskningsprosjekt. Videre presenteres en skjerpet norm for åpen publisering sammenlignet med gjeldende retningslinjer, hvor det står følgende:

«Forskerne og forskningsinstitusjonene skal gjøre data tilgjengelig for andre til etterprøving etter en viss periode. Når vedkommende ikke gjør bruk av disse dataene innen denne tiden, bør de gjøres tilgjengelig for etterprøving eller brukes til annen forskning.»

Det er positivt at retningslinjene fremhever de økte forventningene til åpen tilgjengeliggjøring som preger forskningen i dag. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om de foreslåtte retningslinjene blir for strenge hvis det angis at forskningsresultater skal gjøres tilgjengelig for andre gjennom publisering. Forskere har i utgangspunktet selv friheten til å velge når og hvordan de ønsker å formidle sine forskningsresultater. Dette følger av deres akademiske frihet etter universitets- og høyskoleloven § 1-5 (6) og deres opphavsrett etter åndsverksloven. Dette temaet har bl.a. blitt undersøkt i Kielland, Torger (2019) Rettighets- og lisensspørsmål ved åpen publisering, s. 46-47.

Følgende forslag til alternativ formulering kan vurderes:

«Forskere og forskningsinstitusjonene bør gjøre data, kode og andre resultater fra sin forskning tilgjengelig for andre til etterprøving ved publisering.»

Femte avsnitt i retningslinje nummer 5 fortsetter slik, med vår understreking:

«Forskning skal være så åpen som mulig, men så lukket som nødvendig. Institusjoner bør ha retningslinjer og rutiner for å sikre forsvarlig oppbevaring av forskningsdata. Forskningsdata skal i utgangspunktet være tilgjengelige, gjenfinnbare, og gjenbrukbare.»

Uttrykket «i utgangspunktet» kan oppfattes som en tidsangivelse. Lest på den måten, kan teksten tolkes slik at forskningsdata bare skal være tilgjengelige, gjenfinnbare og gjenbrukbare på et tidlig tidspunkt eller i en begrenset periode. Det er sannsynligvis ikke dette som er ment å formidles, og UiA foreslår derfor at «i utgangspunktet» byttes ut med «som hovedregel».

I retningslinje nummer 6 står blant annet følgende:

«Forskeren skal følge god publiseringspraksis innen fagområdet. Forskerne skal avklare individuelle ansvarsforhold ved samarbeid og avklare regler for medforfatterskap.»

UiA anbefaler å fjerne angivelsen om at forskere har ansvar for å avklare regler for forfatterskap. Det er ikke ønskelig at forskere bestemmer andre regler for forfatterskap seg imellom enn det som følger av anerkjente forskningsetiske normer, som eksempelvis Vancouver-anbefalingene. Det er tilstrekkelig å angi at forskere har ansvar for å «avklare (...) forfatterskap».

Avsnittet sitert ovenfor fortsetter slik:

«I samarbeidsprosjekter har prosjektleder et særskilt ansvar. Veiledere skal sørge for at studenters/kandidaters interesser ivaretas. Forskningsinstitusjoner bør legge til rette for at anerkjente normer for forfatterskap og samarbeid følges.»

For å tydeliggjøre hva prosjektleders ansvar består i, foreslår UiA å legge til følgende presisering:

«I samarbeidsprosjekter har prosjektleder et særskilt ansvar for at slike forhold blir avklart. (...)»

Her vil «slike forhold» vise tilbake til setningen foran, om å avklare individuelle ansvarsforhold og forfatterskap.

I siste avsnitt i retningslinje nummer 6 står følgende:

«Veiledning eller prosjektledelse er ikke i seg selv et tilstrekkelig bidrag til medforfatterskap.»

Formuleringen «et tilstrekkelig bidrag til medforfatterskap» virker ufullstendig. UiA foreslår å endre dette til at «veiledning eller prosjektledelse er ikke i seg selv er *et bidrag som er tilstrekkelig til å kvalifisere til medforfatterskap.*»

Usikkerhet, risiko og føre-var-prinsippet

Retningslinje nummer 9, om at forskere skal forholde seg til føre-var-prinsippet, avsluttes med følgende avsnitt:

«En tilsvarende tilnærming bør også vurderes ved en mulig naturfare.»

Denne setningen er tvetydig, og det er derfor uklart hva den forsøker å formidle. For eksempel kan setningen tolkes på begge disse måtene:

- Ved en mulig naturfare bør forskeren vurdere om de etiske normene beskrevet i retningslinje nr. 6 skal legges til grunn eller ikke.
- Ved en mulig naturfare bør forskeren gjøre en føre-var-vurdering som beskrevet i retningslinje nr. 6.

Interessekonflikter og habilitet

I retningslinje nummer 11 står blant annet følgende, med vår understreking:

«Å respektere den enkeltes integritet og sikkerhet innebærer ansvar for å innhente samtykke, for å gi informasjon og for å sikre konfidensialitet, inkludert sikker oppbevaring av persondata»

Delen vi har understreket bør endres til «ivareta personvern». Det er flere tilfeller hvor det er både lovlig og etisk forsvarlig å behandle personopplysninger uten at det gjøres gjennom hemmelighold/konfidensialitet. Å endre «sikre konfidensialitet» til «ivareta personvern» vil også harmonere med overskriften på retningslinje nummer 13, om at forskeren skal «sikre personvernet» til forskningsdeltakere

Beskyttelse av personer

Retningslinje nummer 12 avsluttes med følgende avsnitt:

Forskning på barn, personer med redusert samtykkekompetanse og andre sårbare grupper kan fordre særskilte tiltak.

UiA savner en henvisning til hvor man kan finne nærmere veiledning om dette.

I retningslinjer nummer 13 har første avsnitt blitt endret til å ikke bare omtale konfidensialitet og anonymitet, men også aidentifisering. Likevel er det en setning i avsnittet som bare nevner de to førstnevnte mulighetene: «Forskerne skal også gi dem som ønsker det konfidensialitet eller anonymitet.» Det bør vurderes om aidentifisering også bør nevnes i denne setningen.

Varsling

Under overskriften «Varsling» nevnes to eksempler på forskningsetisk relevante varslingssituasjoner: «vitenskapelig redelighet eller andre forhold av samfunnsmessig betydning». Det første eksempelet bør endres til «potensiell vitenskapelig uredelighet». Det er uklart hva som menes med «andre forhold av samfunnsmessig betydning.» UiA savner flere konkrete eksempler på situasjoner hvor det er relevante å varsle av forskningsetiske grunner.

I retningslinje nummer 19 er det gjort flere endringer i forskeres ansvar i varslingssaker. Endringene innebærer skjerpede forpliktelser før man varsler, herunder at:

- forskere bør konferere med andre før det varsles
- forskere må vurdere nøye om det er grunnlag for varsling før det varsles
- forskere må nøye etterstrebe å håndtere konflikten internt i organisasjonen

UiA frykter at disse endringene blir oppfattet som signaler om at varsling er noe alvorlig man bør forsøke å unngå. Etter UiAs syn kan disse endringene lede til at terskelen for når det bør varsles oppleves som høyere enn den i realiteten skal og må være, og med det medføre at berettigede varsler ikke blir sendt. UiA støtter derfor ikke disse endringene.

I retningslinje nummer 20 står det at konflikter i varslingssaker skal granskes av «et uavhengig organ». UiA legger til grunn at det menes et internt organ, ettersom retningslinje nummer 19 inviterer til å håndtere konflikter internt i organisasjonen. Imidlertid er det flere tilfeller hvor varsler blir håndtert av én person eller en gruppe personer i organisasjonen, uten at man nødvendigvis betegner disse som et «organ». Det bør vurderes om teksten bør omformuleres, og heller få fram at de som gransker konflikten må være *habile* i saken,

eventuelt at selve *granskningen* skal være uavhengig, ikke at den må gjennomføres av et uavhengig organ.

Forskningsformidling

Retningslinje nummer 22 omtaler forskerens ansvar for å tydeliggjøre når/hvorvidt forskeren deltar i samfunnsdebatter som fagperson, og når/hvorvidt forskeren gjør det som samfunnsborger «uten faglig grunnlag». Tillegget «uten faglig grunnlag» er nytt sammenlignet med dagens retningslinjer. Det er uklart hva som ligger i dette begrepet og hvilke tilfeller det er ment å ramme. De færreste vil vedkjenne seg at de uttaler seg om noe *uten faglig grunnlag*. Det kan derfor oppstå mange tilfeller hvor forskere hevder de uttaler seg som samfunnsborger *med faglig grunnlag*. Denne kategorien av uttalelser faller mellom de to kategoriene som nevnes i retningslinjene, og retningslinjene kan derfor etterlate usikkerhet om hvilke normer da vil gjelde.

Utvalgte temaer

Under punktet «Åpen forskning» står følgende avsnitt, med våre understrekninger:

Åpen forskning gjelder hele forskningsprosessen og innebærer at data, kode, resultater og publikasjoner deles åpent. Det omfatter også åpne metoder, åpen fagfelleevaluering, åpen innovasjon og brukerinvolvering. (...)

Som nevnt i kommentar til retningslinje nummer 5 kan data og kode være resultater av forskning.

Det er uklart hva som menes med «åpen fagfelleevaluering». Sikter man til åpenhet om hvem som er *involvert* i fagfelleevalueringen, åpenhet om *innholdet* i fagfelleevalueringen, eller begge deler? Det er en utstrakt praksis med gjensidig anonyme fagfelleevalueringer, hvor verken forfatteren eller fagfellen får vite identiteten til den andre. Dette skal sikre at vurderingen gjøres ut fra tekstens innhold uten hensyn til hvem som har skrevet den. Er det slik at retningslinjene fraråder slik praksis og heller oppfordrer til fagfelleevalueringer med fullt navn?

Under punktet «Oppdragsforskning» står følgende avsnitt:

«Forskningsinstitusjonene og oppdragsgivere bør være tydelige på hvilke oppdrag eller deler av oppdrag som er forskning og hvilke som er konsulentvirksomhet.»

Ofte blir begrepene «konsulent» og «oppdragstaker» brukt om hverandre. Denne setningen er derfor egnet til å skape forvirring. Setningen bør skrives om slik at begrepet «konsulentvirksomhet» ikke blir brukt. «Rådgivning» kan vurderes som et alternativ.

Punktet «Kunstig intelligens» viser tilbake til øvrige retningslinjer og en forskningsetisk betenking om kunstig intelligens utgitt av NENT i 2019. Sektoren har imidlertid behov for ytterligere, og tydeligere, forskningsetiske retningslinjer for kunstig intelligens, særlig i lys av den voldsomme utviklingen feltet har hatt siden 2019. I dag er kraftige verktøy basert på kunstig intelligens tilgjengelige for alle som ønsker å ta dem i bruk, og dermed er det langt flere forskere som må forholde seg til kunstig intelligens enn det tidligere har vært.

Det er en skrivefeil i punktets andre avsnitt, hvor «må» er skrevet som «m ́».

UiA registrerer at NENT har uttrykt et ønske om å fokusere på kunstig intelligens i sitt videre arbeid.¹ UiA støtter dette og ser frem til ytterligere veiledning fra NENT om temaet.

Avsluttende innspill

Flere steder er retningslinjene endret slik at *finansiører* av forskning pålegges et ansvar for at forskningsetikken ivaretas. Retningslinjene inneholder imidlertid ingen nærmere veiledning om hvordan dette ansvaret kan etterleves. Dette står i kontrast til forskere og forskningsinstitusjoner, som har konkrete ansvarsområder beskrevet i forskningsetikkloven og gjengitt i retningslinjene. Det kan derfor være hensiktsmessig å si noe mer konkret om finansiørers ansvar, slik at det lettere etableres en felles forståelse og man reduserer risikoen for ansvarspulverisering.

Med vennlig hilsen

Ann Camilla Schulze-Krogh
Forsknings- og innovasjonsdirektør
Universitetet i Agder

Dokumentet er elektronisk signert.

Vedlegg: Høringsbrev - Nent Retningslinjer
Høringsnotat - Nent retningslinjer

---

¹ Referat fra møte i NENT 23. november 2022, punkt 9.